

Actuem per l'accés obert – Ignasi Labastida

🕒 28 d'octubre de 2016

A finals d'aquest any 2016 se celebrarà el quinzè aniversari de la reunió que va tenir lloc a Budapest per debatre la situació de la comunicació científica. D'aquesta trobada en va sortir la **Declaració de Budapest** que insta a la difusió en obert dels resultats de la recerca sense cap mena de barrera ni tecnològica, ni econòmica, ni legal. Per assolir aquest objectiu es varen proposar dues estratègies: facilitar als

investigadors que dipositessin una còpia dels seus articles publicats en arxius d'accés gratuït al públic i promoure la creació de noves revistes que oferissin els continguts en obert, és a dir, de manera gratuïta i permetent-ne la reutilització sense restriccions.

Si mirem què ha passat en aquests quinze anys podem dir que s'han seguit les dues estratègies, però encara no s'ha assolit l'objectiu final: el de tenir tots els resultats de la recerca en accés obert. Segons un **estudi encarregat per la Comissió Europea** i publicat al 2013, s'ha arribat a un punt d'inflexió, perquè el 50% dels articles publicats el 2011 són accessibles de manera gratuïta, ja sigui perquè s'han publicat en una revista d'accés obert o bé perquè es troba en un repositori d'accés gratuït.

En aquest punt d'inflexió, s'hi ha arribat per diferents motius. D'una banda, les universitats i els centres de recerca han posat a disposició dels investigadors les eines perquè poguessin oferir un accés gratuït alternatiu a l'accés de pagament habitual a les publicacions científiques; de l'altra, han sorgit noves revistes d'accés obert que, a poc a poc, han guanyat prestigi i han esdevingut una

alternativa real per publicar-hi, tot i que, en molts casos, han seguit el model de pagar per publicar en substitució de l'accés de pagament. Però, possiblement, l'impuls més important que ha tingut l'accés obert ha estat l'aparició de polítiques o mandats que han obligat els investigadors a difondre els resultats en obert.

Si analitzem aquestes polítiques podem veure com han anat evolucionant al llarg d'aquests quinze anys. Inicialment, s'encoratjava o recomanava als investigadors que dipositessin les còpies dels articles en un repositori. Després es van començar a oferir ajudes per publicar en accés obert en aquelles revistes que havien adoptat aquest model. Any rere any les recomanacions van esdevenir requeriments i, fins i tot, s'ha legislat sobre l'accés obert, com a l'Estat espanyol, on la [Llei 14/2011](#) inclou, en l'article 37, l'obligació de dipositar en un repositori els resultats de la recerca finançada principalment per fons públics. Aquesta és la idea que hi ha en els mandats de les institucions públiques: els resultats de la recerca finançada principalment amb fons públics han d'estar disponibles al públic de manera gratuïta. I així ho va entendre la Comissió Europea quan el 2008 va iniciar un projecte pilot adreçat a un nombre reduït de projectes del 7è Programa marc, amb l'objectiu d'instar-los a dipositar els resultats en un repositori. Aquest requeriment del pilot ha esdevingut la política general per als projectes europeus finançats en l'actual marc de [l'Horitzó 2020](#).

L'aposta de la Comissió Europea cap a l'accés obert és ferma i ho demostra dia a dia el comissari europeu, Carlos Moedas, quan recorda que l'objectiu és assolir el 2020 que el 100% de les publicacions resultants dels projectes siguin [accessibles en obert](#).

Les universitats, els centres de recerca i els investigadors que en formen part, així com les institucions que financen la recerca, han desenvolupat diverses accions per fomentar i facilitar-ne l'accés obert. Què més cal fer per assolir l'objectiu del comissari Moedas?

Possiblement, el primer que cal fer és tenir clar que apostem per l'accés obert, és a dir, començar a posar sobre la taula el debat de transformar les subscripcions actuals en un nou mecanisme per fer sostenible la publicació en obert. Aquest debat el lidera actualment el Max Planck Institute i segons les [seves estimacions, la despesa global podria reduir-se](#). A més de sumar-nos a aquestes iniciatives, és important que es conegui la despesa actual de l'accés a les publicacions. Quin cost té per a cada institució? Quins diners es destinen a la publicació en accés obert? A qui es paga? Caldria tenir tota aquesta informació recollida per fer-ne una bona anàlisi, com a exercici de transparència, tal com s'ha fet, per exemple, a [Finlàndia](#). El canvi de model en el sistema de publicació ja s'ha provat a petita escala com, per exemple, en l'àrea de la física de partícules mitjançant el [projecte SCOAP3](#). Aquesta iniciativa, liderada pel CERN, ha permès que les principals revistes on publiquen els investigadors hagin adoptat el model de l'accés obert gràcies a la creació d'un fons comú amb la participació de tots els països d'una manera proporcional.

Un altre factor clau per assolir el canvi és l'actitud dels investigadors. Cal que vegin l'accés obert com un avantatge i no com una tasca més. Han de mantenir la llibertat de publicar on vulguin, però han de conscienciar-se que el fet de dipositar una còpia de qualsevol publicació els permetrà tenir més impacte. Per aquesta raó, és important simplificar al màxim el procés de dipòsit de documents en els repositoris, per tal d'evitar les reticències dels investigadors a dedicar-hi el seu preuat temps. En molts casos, les institucions ja estan preparades i es pot afirmar que actualment el temps de dedicació a publicar en un dipòsit és inferior als cinc minuts. També cal esvair tots els dubtes sobre la legalitat de

publicar en un repositori: actualment, un 80% dels editors permeten l'autoarxiu segons les dades del **projecte britànic Sherpa/Romeo**. I també és important fer arribar el missatge als investigadors que sempre guardin la darrera versió revisada i corregida (també anomenada *postprint* o versió dels autors) abans de la maquetació i publicació final perquè és la que en la gran majoria de casos es permetrà dipositar i oferir en obert.

També cal incidir amb les polítiques d'accés obert. Qui finança la recerca no ha de limitar-se a crear mandats sinó que cal que en faci un seguiment i que els revisin, si s'escau. Cal incentivar-ne el compliment i penalitzar-ne l'incompliment. Per exemple, Wellcome Trust que porta més de deu anys apostant per l'accés obert, ha establert una política de retenció del 10% dels ajuts si els beneficiaris no compleixen amb **els requeriments establerts**.

Finalment, m'agradaria acabar aquest text demanant a les administracions públiques que també s'impliquin en l'accés obert com a generadores de continguts i també com a editores. És habitual veure continguts en obert com informes, memòries, fotografies i dades, però encara hi ha algunes publicacions que tenen reticències a fer el canvi per desconeixement o per altres raons que caldria esbrinar.

Com veieu, tots tenim un rol important si volem assolir l'objectiu plantejat a Budapest ara fa quinze anys, com diu el lema **d'aquesta setmana de l'accés obert "passem a l'acció"!**

Ignasi Labastida i Juan

Oficina de Difusió del Coneixement

Centre de Recursos per a l'Aprenentatge i la Investigació, Universitat de Barcelona

© CREATIVE COMMONS, HORITZÓ 2020, IGNASI LABASTIDA, INNOVACIÓ, PUBLICACIONS, RECERCA, RESEARCH, UNIVERSITAT, UNIVERSITY